

Mites, xifres i poesia

per Joan Carles Cirer Costa

Mite: Dita, narració plàstica, fabulosa i generalment contraposada a qualsevol tipus de formulació enraonada i demostrada.

Els mites evidentment, es contraposen als fets i els substitueixen fàcilment. Per què? Perquè els mites ens afalagen, són simples, poètics... transmesos oralment canvien sense dificultat així com el narrador canvia la seva visió del món... o així com canvia el narrador.

Tots necessitem mites, les persones, les famílies, els pobles... la irracionalitat, el romanticisme, la fantasia, formen part de la naturalesa humana, però quan adquireixen vida pròpia són temibles. Com diu Pere Quart, podem acabar

*Emmetzinats de mites,
amb les sàrries curulles de
blasfèmies.*

Els mites, a força de repetir-se, acaben convertits en blasfèmies, despropòsits injuriosos amb la història que ens fan oblidar qui som i d'on venim substituint la realitat per allò que voldríem ser i no som.

Salvador Espriu, exigeix per als poetes el dret a elegir com preservar la seva memòria per a la posteritat:

*Ningú no ha comprès
el que jo volia
que de mi es salvés.
Mai no ha entès ningú
per què sempre parlo
del meu món perdut.*

Però els pobles no tenen aquest dret reservat als poetes i als artistes que creen el seu propi món. Els pobles, les ciutats, els països, no tenen «móns perduts» per preservar com a substituïts de la realitat. La història no és creada, és la que és.

Si no volem interpretar erròniament el que som i aspirem a decidir el que podem ser, no podem enganyar-nos amb els mites genètics, amb l'èpica dels passats més o menys gloriosos.

L'estadística és l'antítesi del mite, les xifres àrides, descarnades, mostren una racionalitat insultant, però, justament per això, ens allunyen de qualsevol món perdut. Reflecteixen el que va passar, ens agradi o no. No són retrats de famílies endiumenjades disposades a transmetre la previsible imatge estereotipada ben allunyada de les penúries del dia a dia.

Mai no hem d'oblidar, però, que les xifres també tenen ànima, esperit. A darrere seu hi ha l'alè humà que procedeix, per exemple, de l'esforç extrem dels treballadors que deixaven la seva salut creant els estanys. Deixem que siguin els versos de Villangómez que ens ho facin present:

*[...] l'illa demanava a la sal
/dels seus mars
el rosegó de pa que els camps
/prims li planyien.
[...] sal, en temps de misèries
/riquesa dels illencs.*

La fam sempre era pròxima, el seu espectre mai no s'allunyava gaire. La cultura popular ho tenia ben present en romanços i rondalles; recordem, per exemple, la de *Sa barseta sense tapadora* que evoca Villangómez en aquests versos:

*Infant de conte, pobre
per paisatges de fam,
sota estrelles de gebre,
vora cors de maldat.*

Les dades del comerç també ens parlen de la vida dels mariners que transportaven els fruits de les aigües i de la terra eivissenca a ports llunyans per obtenir aliments per a vilatans i pagesos. Uns pagesos,

El port d'Eivissa era l'epicentre de l'economia comercial que s'havia desenvolupat durant el primer terç del segle xx i que revifà en els anys 50, en acabar-se els «anys de la fam». Els treballadors que esperen el vaixell seuen a sobre de les caixes utilitzades per exportar ous; més enllà veiem caixes per a gallines i, al fons, un taxi (Fotografia: Heinz Vontin).

La introducció de locomotores dièsel, tractors i altres màquines a l'explotació salinera implicava l'expulsió de centenars de treballadors. Sense l'alternativa del turisme la majoria d'ells haurien acabat a l'emigració (Fotografia: Col·lecció Raymar).

els eivissencs, que aviat aprengueren a sembrar per vendre i a comprar per viure, un aprenentatge dur que ens servirà per apropar-nos al primer dels nostres mites: l'autarquia de l'economia eivissenca tradicional. L'autarquia, l'auto-suficiència no ha estat mai un objectiu del pagès eivissenc. Eivissa i Formentera no han pogut gairebé mai generar els aliments suficients per mantenir la població existent, el comerç ha estat sempre qüestió de supervivència i no una simple font de renda.

Unes quantes xifres serviran per comprovar-ho. Entre 1920 i 1935 els eivissencs i formenterers importaven quasi 70 quilograms de blat per persona i any, una xifra que pràcticament exclou que es dediqués cap superfície significativa al conreu del blat.

I, com queda la trilogia mediterrània, així? Malparada. Les compres d'oli eren d'uns 5 litres per persona i any, i les de vi superaven els 6 litres. És a dir, que cada família eivissenca comprava entre 20 i 24 litres d'oli i uns 30 de vi cada any. La producció pròpia no servia ni per assegurar el consum de les famílies pageses. Tots els habitants de Vila usaven oli i bevien vi

forasters i una bona part dels pagesos també havien de comprar l'oli a fora d'Eivissa.

Els pagesos eivissencs no produïen per al seu propi consum sinó per al mercat. I què venien en el mercat? Ametlles, garroves i ordi principalment, productes forestals, ovelles i ous sempre, i, partir de la segona dècada del segle XX, un nombre considerable de porcs. I de què vivia la gent de Vila? Els pescadors, d'explotar la mar amb un ritme que en els anys trenta ja no era sostenible, i la resta, de gestionar el dens tràfec comercial que generava una agricultura abocada a l'exportació i una població que s'alimentava amb el que venia de fora.

I tots, vilers i pagesos, de les salines, que aportaven centenars de milers de jornals cada any en temps de collita i oferien demanda a multitud d'artesans i empresaris: ferrers, carreters, mestres d'obra, calafats, mestres d'aixa, consignataris, etc.

Segon mite: parlar dels anys de la fam és una exageració. Tornem a les xifres. Entre 1921 i 1935 els eivissencs consumien 16 quilograms d'arròs per persona i any; entre 1936 i 1941, poc més de dos.

Les entrades de blat baixaren a la tercera part, com les d'oli i sucre. No podem quantificar gaire millor la situació d'extrema misèria que es vivia a Eivissa i Formentera perquè el règim franquista, enfrontat a la seva manifesta incompetència econòmica, simplement va preferir deixar de fer la major part de les estadístiques i falsificar-ne les poques que publicava. Un mínim de 8.000 eivissencs i formenterers emigraren entre 1936 i 1955, alguns per motius polítics, la majoria expulsats de la seva terra per la fam.

Aquesta és, probablement, la causa última del mite de l'autarquia eivissenca, tots els pagesos que visqueren els anys quaranta quedaren tan espantats, que a partir de llavors, exigien a les seves finques un nivell d'autoabastament que ni els seus pares ni els seus majors s'havien plantejat mai.

La magnitud de la tragèdia humana que visqueren les nostres illes ens porta a etapes que tothom creia pretèrites, com aquell mític *any dolent*, que cent anys després, multiplicà la seva dimensió, ara eren *es anys de sa fam*.

Fora d'Eivissa també es difonia la misèria, ens ho recorda Francesc Parcerisas, que dedicà un llarg poema a rememorar aquests anys de la seva infantesa, és el *Petit Restaule*, on trobem uns versos colpidors:

*Es vivia a preu fet, vida
/de gossos que és trista
/manera de sortir del pas.
[...]
Foren temps de satàniques
/pompes.*

Qui prefereixi una versió més melosa, però igualment dramàtica, sempre pot retornar a la Colometa de *La plaça del Diamant*.

Tercer mite: el paisatge illenc sempre ha estat el mateix fins als anys seixanta.

—Mireu les aquarel·les de l'Arxiduc: ses Salines, per exemple, no s'assemblen en res al seu estat actual, no hi ha dics. La compartimentació

mentació en estanys es féu quan començaren a explotar-se industrialment, a les darreres dècades del segle XIX.

—Entre 1873 i 1950, (dada que podem prendre com a equivalent a 1935, ja que poques cases es construïren durant la guerra i els anys de la fam), el nombre de cases pageses s'incrementà en un 75 %. En el primer any, 1873, els quatre ajuntaments forans acollien 3.080 cases, l'any 1950 eren 5.355. A Vila l'increment no arribà al 12 % i de Formentera no en tenim dades. A més a més, molt probablement, la majoria de les cases que existien l'any 1873 variaren totalment la seva fisonomia en entrar en el segle XX. Quan la gent té diners amplia ca seua i fa cases noves per als fills no hereus, que ja no han de fugir. Moltes cases «centenàries» que venen les immobiliàries probablement no tenen ni cent anys.

—Fins als anys seixanta no hi havia incendis forestals. No podia haver-n'hi sense pins. L'explotació del bosc era total i, evidentment, insostenible. L'any 1920 no quedava a Eivissa pràcticament cap pi amb més de dos metres d'alçada al bosc, una situació que es repetí l'any 1945. Deixem, un altre cop, que sigui Villangómez qui ens apropi, poèticament, a la desfeta del bosc eivissenc en la seva oda als carreters:

*Només sou odiosos quan dueu
/la bona fusta,
la fusta de bona olor de reina,
els troncs rodons i torrats que
/algú ha robat al bosc,
que han deixat en el bosc una
/ferida oberta.*

Quart mite: Eivissa i Formentera haurien pogut portar una vida còmoda i mandrosa si no hagués estat pel turisme que les tragué de la seva confortable situació.

L'any 1960 és el moment del canvi. Llavors fou quan l'Eivissa tradicional assolí el seu màxim nivell de desenvolupament, però ho feia a través d'un model que estava condemnat a mort. Llavors tot es feia manualment: camp, salines,

Pescadors i hotels conviuen al port de Sant Antoni de Portmany. A cada extrem de la foto es veuen dos dels hotels prototípics del turisme dels anys 30: a l'esquerra el *Portmany* i a la dreta, ja ampliat, el *San Antonio* (Fotografia: Col·lecció Raymar).

motovelers, llaüts de pesca... Per mantenir-se competitives aquestes activitats haurien expulsat en molt poc temps la major part de la mà d'obra ocupada. En el camp els tractors substituïren els treballadors, especialment, en els conreus més moderns com la patata anglesa. A les salines, igual (vegeu el llibre d'en Garcia, *Memòries d'un Mestre Saliner*), i la marina tradicional eivissenca estava condemnada de feia molt temps, només la irracionalitat econòmica del franquisme la sostenia artificialment.

Com que hi hauria hagut un excés d'oferta de treballadors, els salaris aquí no haurien pujat com estaven pujant a la resta d'Europa i d'Espanya, però l'entrada de maquinària moderna era així i tot inevitable, ja que fins i tot amb salaris molt baixos, la seva enorme productivitat la feia rendible, expulsant treball en favor de capital.

Si la població activa aproximada d'Eivissa i Formentera l'any seixanta era d'unes 15.000 persones, aquesta hauria anat minvant progressivament, reduint la població total. Els joves haurien abandonat les illes massivament a la recerca de feina més ben remunerada i molt pocs haurien pogut estudiar (els baixos salaris combinats amb

els elevats costos de l'educació superior ho hagueren impedit), i la majoria d'aquests pocs estudiants eivissencs no haurien retornat mai més a una illa que no oferia oportunitats. La manufactura tampoc constituïa una alternativa viable a l'agricultura, la indústria ja havia fracassat a Eivissa, recordau els tancaments de Can Ventosa i de la Fàbrica d'Alcohol.

Posats a elucubrar, potser ara Eivissa i Formentera no tindrien més enllà de deu o quinze mil habitants, vells i pobres, totalment dependents de les ajudes públiques a una agricultura incapaç de competir a nivell global i a unes poques activitats artesanals i semi-industrials de baix nivell.

Cinquè i últim mite: el franquisme imposà el turisme com a via de desenvolupament. En el llibre *De la Fonda a l'hotel* es veu com en els anys trenta aparegué un empresariat turístic local capacitat i totalment autòcton. En un article publicat al núm. 61 de *Randa* podeu comprovar que el dictador era, l'any 1934, un acèrrim enemic de l'activitat turística, no canvià de parer fins més de vint anys després, qui no s'ho cregui que comprovi el minúscul volum de crèdit concedit a les activitats tu-

Baixar un cotxe de la *Joven Dolorés* era una feina feixuga. Les males condicions de les infraestructures marítimes foren un entrebanc molt greu que dificultà sistemàticament el desenvolupament del comerç eivissenc. El projecte de millora dissenyat per Emili Pou i aprovat l'any 1882 no fou mai completat i les obres s'allargaren durant decennis, provocant la desesperació de tots els eivissencs (Fotografia: Col·lecció Raymar).

els temps passats que ningú ja no havia viscut, però que en el boiratge dels records col·lectius s'idealitzaven i veneraven. Ja ens ho deia Ausiàs March en declarar:

*Del temps present no em trobe
/amador;
mas del passat, que és no-res e
/finit.*

Però quan es tracta de venerar el mite dels temps passats no queda altre remei que canviar de llengua, encara que no de registre. Ningú com Jorge Manrique per descriure aquest amor a allò que mai no ha existit però que marca el nostre futur:

*Recuerde el alma dormida,
avive el seso y despierte
contemplando
cómo se pasa la vida,
cómo se viene la muerte
tan callando,
cuán presto se va el placer,
cómo, después de acordado,
da dolor;
cómo, a nuestro parecer,
cualquiera tiempo pasado
fue mejor. ■*

rístiques en el primer franquisme, un règim que adoptà una via de «desenvolupament» absurdament industrialista deixant de banda els serveis, especialment una activitat moralment contaminant com era el turisme. Els eivissencs dels anys seixanta sospiraven pel turisme, sabien perfectament que aquella era la única via de modernitat disponible, qui no s'ho cregui que llegeixi la tesi doctoral de James Cooper *An analysis of some aspects of social change and adaptation to tourism in Ibiza*. El llibre més important escrit sobre Eivissa en la segona meitat del segle XX i, probablement, el menys llegit.

Fins aquí he pretès teixir un discurs a la vegada poètic i racional, sempre desassossegador i mai amable, perquè quan fas la història de la gent corrent prompte t'adones de la duresa de la vida que portaven els nostres avantpassats, sotmesos a la cruel indiferència de les forces de la natura i dels poderosos. Ells sí que necessitaven mites per sobreviure a les

penalitats diàries i el més apreciat de tot consistia a somniar que els temps futurs serien tan bons com

L'hotel *Bahía* de Sant Antoni era un hotel de 2a categoria (la màxima existent en aquell moment a Eivissa), dotat amb 85 places. Constitueix un dels principals exemples de la revifada turística dels primers anys 50. Els empresaris eivissencs tenien ben present el potencial del turisme i es llençaren a aprofitar-lo tot d'una que les circumstàncies ho permeteren (Fotografia: Heinz Vontin).

